

Asst. Prof. Dimitrios RUMBOS, PhD
(“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo)
THE BULGARIAN PRESENCE IN THE UNIVERSITY
OF ATHENS IN 20TH CENTURY

The University, an educational institution with a long tradition on Europe, was introduced in Greece in 1837, a few years after the establishment of the Greek kingdom. The University consisted of four faculties: The School of Theology, the School of Law, the School of Medicine and the School of Philosophy, the latter including literary sciences, physics and mathematics.

Being primarily an educational institution, the university's main objective was to provide the scientific and clerical personnel required for the needs of the Greek state and the same time to contribute to the development of sciences and the formation of the intellectual elite of the country. Beyond these practical objectives, the University was connected to other objectives and expectations of the Greek state: the University was expected to act as the medium for transferring the ancient Greek civilization to contemporary Greece as well the lights of European civilization to the East, and above all to provide the connection between free and unredeemed Greeks.

The current research aims at presenting the University of Athens as well as the Bulgarian students enrolled there in the XIX century. It is an attempt to specify the number of Bulgarian students based on sources records such as from the University Archive and Bulgarian Archives. The research is also about the future prominent Bulgarian intellectuals. Studying at the University of Athens was stimulating experience for their future careers gave them the opportunity to gain experience crucial for navigating their lives through that turbulent times.

Университетът, като образователна институция с традиции в Европа, е въведена в Гърция през 1837 г., няколко години след създаването на Гръцкото кралство. Нуждата от висше учебно заведение е осъзната още в годините на гръцкото освободително въстание. По същото време на Йонийските острови, намиращи се под английско владичество, съществува първата институция на университетско равнище – Йонийската академия¹.

Историята на университета през XIX в. е тясно свързана с историята на гръцката държава. За управляващото регентство², за министерството на образованието, както и за голяма част от гръцките учени, една съвременна държава

трябва да притежава цялостна образователна система, затова в тази насока са съставени първите образователни проекти. В тях се предвижда както разширяването на началното и средното образование, така и създаването на един университет. Той става реалност с два последователни кралски указа от 14 и 22.04.1837 г. С указите се утвърждават правилникът и преподавателският състав на новата институция.

Университетът носи името на първия гръцки крал Отон. На церемонията по неговото освещаване на 03.05.1837 г. няколко видни гръцки интелектуалци изнасят речи, в които ясно проличават задачите на учебното заведение³. Ораторите възвеличават значението му за настоящето и бъдещето на страната, като извор на духовно творчество и наблягат на тесните му връзки с древността. Освен чисто образователни цели, на институцията се възлагат надежди да заздравя „външния и вътрешния елинизъм“ като подготви способни кадри, които да работят в останалите земи под Османско владичество и да спомогнат Гърция да изпълни историческата мисия носител на просвета на Изток и на „мост“ между Изтока и Запада.

За организацията на дейността на университета се използва немският образователен модел. Разбира се, изборът му се дължи, от една страна, на представителите на баварците в Гърция, които предпочитат по обясними причини немския модел на висше учебно заведение, а от друга, много от гръцките интелектуалци симпатизиращи на Германия, оказват пряко или непряко влияние върху образователната политика на регенството. Последните следвали в немскоговорящи страни, смятат че немската университетска система с насоченост към хуманитарните науки и даже към старогръцката култура, съответства повече на условията в съвременна Гърция отколкото другите системи, като например френската. Приемането на немския модел е естествено, тъй като по това време той представлява образец за цяла Европа.

Заедно с последния кралски указ за откриването на университета е издаден и Вътрешен правилник за начина на функционирането му. Той има четири факултета: Богословски, Юридически, Медицински и Философски. Според правилника учебното заведение се намира под прекия надзор на министерството на образованието. Управлението се поверява на ректора, а факултетите на деканите.⁴ Правилникът предвижда те да бъдат избрани от краля. Преподавателският състав се разделя на редовни, извънредни и почетни преподаватели. Сред първите преподаватели са няколко известни гръцки учени като: Н. Вамвас, Мишаил Апостолидис, Анастасиос Георгиадис, Г. Ралис и други, така и немски като G. Feder, H. Treiber, N. Ulrichs, L. Ross, X. Landerer и K. Fraas. Първият ректор на учебното заведение е Константинос Схинас.

Правилникът определя и начина за прием на студентите. Право да кандидатстват имат всички завършили гимназия в Гръцкото кралство⁵. Младежите учили в частни училища трябва да се явят на изпити в гимназията и да получат свидетелство. За зрелостниците от училищата извън страната се сформира така наречената изпитна комисия за чужденците, която определя в зависимост

от показаните знания по гръцки език, дали кандидатите ще бъдат приети, или отхвърлени. Комисията работи до 60-те години на XIX в., когато много от дипломите, получени в чужбина, вече са признати за равностойни на тези от кралството. Като имаме предвид, че университетът се нуждае от студентско присъствие, за да функционира нормално, естествено е през първата половина на века критериите за прием на кандидатите да не са високи и изпитната комисия да бъде по-снизходителна в решенията си.

Университетският правилник предвижда редица права и привилегии на студентите. Те могат да избират свободно факултета, преподавателите и лекциите, които ще посещават. През целия курс на обучение знанията им не се проверяват, а само в края на следването, ако желаят да получат диплома трябва да се явят и успешно да се представят на изпитната сесия. Продължителността на обучението във Философския факултет е три години, а в останалите факултети четири. До края на XIX в. в учебното заведение са правени многократно опити за реформи от университетските власти и министерството на образованието, но едва през 1911 г. те получават завършен вид с новия устав.

За да определим ролята на Атинския университет за българите, трябва да имаме предвид идейната и политическата атмосфера в Гърция. В цялостния живот на младата държава става доминираща една тенденция – надмощие на консервативния дух в областта на културния и политическия живот, свързано с нарастване на религиозната ревност и национализма. В страната се установява монархически режим. Отхвърлени и погазени са принципите на Просвещението, проповядвани от значителна част от гръцката интелигенция, подготвила революцията от 1821 г. В духовния живот се налага отрицание на идеите на Ад. Кораис, К. Кумас, Н. Вамвас, Т. Каирис, на дейците допринесли най-много за интелектуалното пробуждане на гръцкото общество в края на XVIII в. и началото на XIX в. В училищата и Атинския университет се налагат схоластични методи и архаичен език.

Годините на създаването на университета съвпадат с времето на обрат в българо-гръцките културни отношения. Стопанските и социалните промени в българските земи благоприятстват развитието на църковната борба на българите. Възстановяването на гръцката държава и автокефалната църква засилват културния натиск върху българите, но същевременно предизвикват и ответна реакция – неприкрит стремеж към сдобиване със самостоятелна национална църква, като най-важен стълб на националното самочувствие. Църковното национално движение дава своето отражение върху отношението на българите към гръцките културни институции.

Гръцката просвета, изиграла несъмнено положителна роля в българското духовно развитие през предходните столетия, постепенно загубва своето значение през 40те години на XIX в. и се поддържа изкуствено от представителите на гръцкото духовенство. Това успяват да доловят и дейците на българското национално движение точно онези, които са гръцки възпитаници като Васил Априлов, Г. С. Раковски, Ив. Селимински. Те апелират за скъсване с гръцкия

език и култура. Безспорно българо-гръцките взаимоотношения слагат своя отпечатък върху ориентацията на българските младежи, които получават своето начално и средно образование в гръцки учебни заведения. Те се насочват към университетите на Западна Европа и Русия. Примерите са твърде много и сред най-типичните са Георги Атанасович, Стоян Чомаков, Георги Бусилин, Гавриил Кръстевич и др. Заслужава също така да споменем, че българите, които разполагат с по-добри материални възможности, естествено е да предпочитат да следват в по-стари и по-реномирани висши учебни заведения.

Първите сведения за български студенти в Атинския университет, които срещнах в българската историография датират от 1839 г. В своето писмо до Райно Попович, Г. С. Раковски съобщава, че в Атинската гимназия и в университета учат двадесет българчета, но не споменава имената им⁶. Трудно е да се определи с точност броят им и според гръцката историография. Някои автори съобщават, че през XIX в. българите са не повече от пет в Атинския университет⁷. По-конкретни данни за българското присъствие черпим единствено от университетските архивни документи: регистрите на записаните и дипломираните студенти, ректорските речи, изнасяни в началото и в края на всяка учебна година, документи свързани с учебния процес и т. н.

Първият български студент е Константин Робев. Той е записан в университетския регистър на 28.03.1838 г. т.е. една година по-рано от датата приета в българската историография. Учи медицина. Той е от известния търговски род Робевци от Охрид. Много от българските младежи, произхождащи предимно от занаятчийско търговското съсловие, се ориентират към медицинското образование. Един от факторите за това е растящото национално самосъзнание на българина, политическото съзряване на народа и оттам осъзнаването на нуждата, че е необходимо да се прави всичко възможно, за да има в България лекари, които да оказват медицинска помощ на населението.

Необходимо е да отбележим, че през епохата на Възраждането медицинската помощ на населението е осъществявана предимно от народни лечители и хекими, а само в градските центрове от завършили медицина българи и една малка част чужденци.

Освен К. Робев към Медицинския факултет на Атинския университет се ориентират: през 1840 г. Иван Селимински от Сливен, 1841 г. Захари Струмски от Кюстендил, 1845 г. Иван Попович от Самоков, 1848 г. П. Протич от Търново, 1849 г. Димитър Славиди от Пловдив, 1851 г. Григор Пърличев от Охрид, 1853 г. Евтим Робев от Охрид, 1854 г. Николаос Писаровскис заявил пред университетските власти родно място България, 1870 г. Евтим Вербев от Шумен, около 1872 г. Константин Парасков от Одрин. Във Фармацевтичното училище към университета учи и един от основателите на българската фармация Александър Найданович от Одрин.

Интерес за българските младежи представляват Философският и Юридическият факултет на учебното заведение. Детайлно усвоения гръцки език в гръцките средни училища дава възможност на българските младежи за достъп до

гръцката книжнина, чрез която се докосват до научните постижения на епохата, до оригиналните древногръцки и новогръцки литературни образци. Оттам те черпят материали и идеи, за да формират възгледите си по основните въпроси на времето, в което живеят. Обучението във Философския и Юридическия факултет на Атинския университет помага за по-нататъшното им професионално развитие.

В Юридическия факултет през 1846 г. постъпва Сотир Петров от Самоков, 1851 г. Никола Василиади от Букурещ, син на български емигранти от Габровско, 1862 г. Марко Балабанов от Пловдив и 1878 г. Николаос Недев от Шумен. Във Философския факултет учат Димитър Славиди от Пловдив (той постъпва през 1843 г. във Философския, а през 1849 г., както вече споменах, се премества в Медицинския факултет), Иван Сапунджиев от Охрид 1843 г., Константин Миладинов от Охрид 1849 г. и Янаки Стрезов от Охрид 1850 г.

Заслужава внимание обстоятелството, че трима от четиримата български младежи във Философския факултет са от Охрид. Докато в градовете с компактно българско население гръцката просвета губи своята положителна роля през 40-те г. години на XIX в., в градовете Охрид, Струга, Битоля, тя има значение до средата на века. Причината трябва да се търси именно в близостта на тези селища до области с многобройно гръцко население, в които е съсредоточена гръцката търговия и просвета. За разглеждания период 710 студента са заявили пред университетските власти за свое родно място Македония и 695 Тракия⁸. Въпреки че документалните данни са много ограничени и не може да се твърди с положителност, но твърде вероятно е сред тях да има и други българи.

Проблемът с националната идентичност на студентите от Балканите като цяло, е изключително труден за разрешаване. В университетските регистри студентите са записвани с гръцки имена, обстоятелство, което има връзка с господстващото място на гръцкия език и просвета на Балканите. Промяната на името се е правила понякога от самия младеж, в резултат на увлечението му в гърцизма.

Трябва да отбележим, че Македония и Тракия по това време са част от Османската империя и са населявани от различни етноси, често с неопределено или несъществуващо национално съзнание. Имайки предвид, че мисията на Атинския университет е да заздрави духовните връзки между „вътрешния и външния елинизъм“, логично е университетските власти да желаят да спечелят студентите с още нестабилно национално съзнание на страната на гръцката национална идеология.

Както вече споменах, годините на създаването и функционирането на Атинския университет съвпадат с времето, през което българското църковно-национално движение набира сили. То дава своето отражение върху отношението на българите към Богословския факултет на университета. През 1860 г. там постъпва Мелетий Зографски от Струмица – бъдещият митрополит Софийски, а през 1865 г. Паисий Ватопедски от Враца. И двамата са възпитаници на известното църковно училище Ризариос в Атина.

Освен българите, за които черпим данни от университетските архивни документи, имената на които вече посочих, в българската историография срещнах и други: Антим Ризов, А. Апостолов, Иван Добровски, Киряк Държилович, Спас Зафиров, Пантелей Минчович, Панарет – митрополит Ксантийски и Пловдивски, Яни Сотиров, Иван Шумков и Филотей. Сведенията за тях са недостатъчни и не може да се твърди с положителност, за следването им в университета. Възможно е те да са посещавали лекциите като слушатели или ако са записани в университетските регистри, данните за тях трудно могат да бъдат свързани с българските документални материали.

Архивните данни, с които разполагаме за българските студенти, ни позволяват да твърдим, че те се формират в атмосфера, на която не остават чужди. Участват в студентските протести, организирани срещу начина на преподаване и поведението на някои преподаватели. Често тези прояви прерастват в безредици в лекционните зали, напускане на занятията и демонстрация пред университета.

Първият известен студентски протест е през 1839 г. Студентите по медицина искат от преподавателя по анатомия Д. Маврокордатос да изнася лекциите си по-бавно, за да успяват да водят записки или да се погрижи да ги издаде. Отговорът на Маврокордатос относно студентските искания е отрицателен, в резултат на което студентите решават да отсъстват в продължение на три дена от лекциите му. Едновременно се обръщат с молба към ректора за удовлетворяване на исканията им. Маврокордатос отнася въпроса до Академичния съвет, който прави разследване по случая и наказва виновниците⁹. Подобни прояви са отбелязвани и през следващите години. През март 1842 г. студентите протестират, тъй като преподавателят по история Едуардос Масон не преподава по дисциплината, по която е назначен¹⁰, а през декември 1843 г. съобщават на министерството на образованието, че преподавателят по химия Ал. Вензелос не се справя със задълженията си и искат да бъде дадено разрешение да преподава по този предмет Ландерер¹¹.

Това са само някои от проявите на младежите от Атинския университет, които ясно сочат, че те имат амбицията да участват активно в университетския живот. Не се задоволяват с ролята на слушатели, а претендират със своите искания и протести за правото да излагат становището си по въпроси, засягащи организацията на учебния процес и преподаването.

Първите две десетилетия след създаването на университета са периода, през който се формира характерът на студентското тяло. Студентите, все още малко на брой (52 през 1837 г. и около 300 до 1848 г.), се опитват да организират живота в учебното заведение и да формират своите позиции в епохата, през която идеите на Романтизма са „модерни“ за цяла Европа. Романтичната атмосфера на епохата привлича голяма част от студентската младеж към литературата и най-вече към поезията. Така от средата на XIX в. на организираните поетични конкурси от университета, студентите вземат активно участие. В един от тези конкурси през 1860 г. участва и българският студент Григор Пърличев със своята поема „Арматолос“¹² (Сердарят т.е. „Войвода предводител на чета“),

съставена по образец на античните поеми. За голяма изненада на публиката, сред която са известният поет и преподавател Орфанидис, професорът по филология Вернардакис и други представители на политическия и културния елит на гръцката столица, победител е един български студент. Гр. Пърличев е увенчан с лавровия венец и получава парична награда.

За българите в Атина интерес представляват политическите събития в Гърция. Наложена на крал Отон конституционна форма на управление през 1843 г. стимулира българските младежи към създаване на собствена организация, която да има представител в гръцкия парламент. Заслужава внимание обстоятелството, че Комитетът на трако-българо-сърбите избира върху печата на комитета над името на българите да е изобразен лъв¹³, символа на българската държавност. Безспорно гръцкият политически живот играе ролята на школа за младите българи. Свидетелство за това е кореспонденцията на Ив. Селимински, който участва активно в организационните опити на българите.

От друга страна, по това време се формира гръцката национална доктрина, т.нар. „Мегали идея“. Териториите, от които Атинският университет има свои възпитаници, съвпадат със земите, принадлежащи според гръцките политици към Гърция от наследството на разпадащата се Османска империя. От катедрата се преподава, че Македония и Тракия са чисто гръцки земи, студентските издания „Фититис“ и „Мелон тис Патридос“ публикуват коментари за славянската пропаганда в тези райони. Първият вестник обвинява Русия, че използва за своята пропаганда студентите от Македония и Тракия, като им дава стипендии, за да продължат образованието си. Дори и бившият студент на Атинския университет Григор Пърличев, според изданието, е подкупен от нея и се е превърнал във фанатичен преследвач на елинизма¹⁴.

Атмосферата на трескав национализъм неизбежно оказва влияние на българските младежи в Атина. Националното им чувство е накърнено и от методите на преподаване на историята в учебното заведение, които целят да докажат предимствата на гръцката нация по отношение на другите народи. В своите писма от Атина, Иван Селимински съобщава, че българските младежи използват в споровете си със гръцките колеги аргументите на Фалмерайер, които отричат правото на днешните гърци да се гордеят като потомци на древните елини¹⁵.

Една от причините във втората половина на XIX в. българите да са единици в учебното заведение е политическата и идейната атмосфера в Атина. Повечето от българските студенти съобщават, че са завършили успешно курса на обучение. Според университетския архив обаче, диплома от учебното заведение са получили само Константин Парасков по медицина през 1877 г., Александър Найданович по фармацевтика през 1880 г. и Николаос Недев по право една година по-късно. Останалите Ив. Селимински, Димитър Славчев, Петър Протич, Никола Василияди, Евтим Робев, М. Балабанов, и така нататък, продължават образованието си в европейските университети. Независимо от това обстоятелство, в случая става дума за бъдещи видни представители. Въпреки трудностите, които българите срещат в Атина, престоят им в университета допринася за тяхното съзряване, дава им възможност да трупат опит, който им помага да се ориентират в динамичното време.

БЕЛЕЖКИ

¹ Йонийската академия е основана през 1824 г. от Лорд Гилфорд (1766–1827) английски политик и губернатор на Йонийските острови. Вж. у Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη, Ελένη. Η Ιόνιος Ακαδημία. Το χρονικό της ίδρυσης του πρώτου ελληνικού Πανεπιστημίου (1811–1824). Αθήνα, Μικρός Ρωμηός, 1997.

² Съгласно договора от 7 май 1832 г., с който Високата порта признава независимостта на кралство Гърция е избран и първият крал на страната, баварския принц Отон I. Той придружаван от регентски съвет начело с граф Йохан фон Армансберг. Договорът предвижда Регенството, да управлява до 20 май 1835 г., денят, в който Отон I става пълнолетен. Повече за това вж. у Ρούμπος, Ι. Δημήτριος. Ιστορία και πολιτισμός της Ελλάδας (1453–2000). Αστάρτα, 2007, Велико Търново, 61–63.

³ Особено внимание заслужават изказванията на деканите Неофитос Вамвас на Философския факултет и Георгиос Ралис на Юридическия, в които ораторите се спират на свободата на личността, политическите права, равенството на гражданите, както и на спазването на реда, все блага, които университетът ще предостави на гръцката общественост. – В: Δημαράς, Θ. Κ. 'Εν Αθήναις τη 3 Μαΐου 1837. Μελέτη ιστορική και φιλολογική. Αθήνα, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1987.

⁴ Правилникът от 1837 г. възлага управлението на институцията на „Университетския съвет“, който се състои от 9 члена: ректор, бившия ректор, четирима декани и трима преподаватели. Ректорът и деканите трябва да са редовни преподаватели. Временно се дава възможност на почетните и извънредните преподаватели да бъдат избрани и да заемат академични постове.

⁵ Създадената през 1828 г. гръцка държава включва в границите си земите на юг от демаркационната линия, свързваща заливите на Арта и Волос, т.е. Пелопонес, Континентална Гърция, Цикладските и Спорадските острови и о. Евбея.

⁶ Архив на Г. С. Раковски. Т. I. Писма и ръкописи на Раковски. София, 1952, с. 15.

⁷ Вж. у Λάπλας, Κώστας. Πανεπιστήμιο και φοιτητές στην Ελλάδα κατά τον 19^ο αιώνα. ΚΝΕ Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 2004, 342–343.

⁸ Според данните за периода 1837–1890 г. извлечени от историческия архив на Атинския университет.

⁹ Подробно описание за събитията вж. у Πρακτικά Ακαδημαϊκής Συγκλήτου Πανεπιστημίου Αθηνών Π. Σ. 27, 29, 31 май и 1 юни 1839 г.

¹⁰ Пак там, 15 март 1842 г.

¹¹ Вж. у Γενικά Αρχεία Κράτους. Αρχείο Υπουργείου Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδύσεως, θυρ. 63, υλοφ. Α', έγгр. αρ. 59, 31 Δεκεμβρίου 1843.

¹² Повече за поемата вж. у Ακαδ. Михаил Арнаудов. Григор Пърличев. Характеристика и бележки. С., 1968, 101–108.

¹³ За това вж. у Данова, Н. Из архивохранилищата на Гърция. – Векове, 1983, 2, с. 72.

¹⁴ В гръцкия вестник *Φοιτητής*, αρ. 8, 16 Αυγούστου 1869.

¹⁵ Библиотека Д-р Иван Селимински, кн. XIV, с. 16.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Архиви

Исторικό Αρχείο Πανεπιστημίου Αθηνών

– Αρχείο Πρωτοκόλλου, Πανεπιστημιακά έτη 1837–1890

– Πρακτικά Ακαδημαϊκής Συγκλήτου Πανεπιστημίου Αθηνών 1837–1840

Γενικά Αρχεία του Κράτους, Αθήνα

– Αρχείο Υπουργείου Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδείσεως, θυρ. 63

ВЕСТНИЦИ

– Студентски

Φοιτητής, Εφημερίς των συμφερόντων τω έθνει, εκδίδεται άπαξ της εβδομάδος. Αθήνα, 1869.

Το Μέλλον της Πητριδος, Εφημερίς φιλολογική και πολιτική, Αθήνα, 1859–1861.

ЛИТЕРАТУРА

Арнаулов, 1968: Арнаулов, Михаил. Григор Пърличев. Характеристика и бележки. С., 1968. Архив на Г. С. Раковски. Т. I, С., 1952.

Архив на Г. С. Раковски. Т. I. Писма и ръкописи на Раковски. С., 1952.

Библиотека Д-р Иван Селимински, кн. XIV.

Данова 1983: Данова, Н. Из архивохранилищата на Гърция. – В: Векове, 1983, 2.

Αγγελομάτη-Γσουγκαράκη, 1997: Αγγελομάτη-Γσουγκαράκη, Ελένη. Η Ιόνιος Ακαδημία. Το χρονικό της ίδρυσης του πρώτου ελληνικού Πανεπιστημίου (1811–1824). Αθήνα, Μικρός Ρωμηός, 1997.

Δημαράς, 1987: Δημαράς, Θ. Κ. Έν Αθήναις τη 3 Μαΐου 1837. Μελέτη ιστορική και φιλολογική. Αθήνα, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1987.

Λάμπας, 2004: Λάμπας, Κώστας. Πανεπιστήμιο και φοιτητές στην Ελλάδα κατά τον 19^ο αιώνα. ΚΝΕ Ε.Ι.Ε., Αθήνα, 2004.

Ρούμπος, 2007: Ρούμπος Ι. Δημήτριος. Ιστορία και πολιτισμός της Ελλάδας (1453–2000). Велико Търново, Астарта, 2007.